

B LYTTIA

NORSK BOTANISK FORENING'S TIDSSKRIFT

BIND 1

HEFTET 3

OSLO 1943

Innhold.

	Side
Christophersen, Erling: Jens Holmboe (1880—1948)	105
Hagen, Asbjørn: Nye lokaliteter for <i>Nyctalis lycoperdoides</i> og <i>Nyctalis parasitica</i>	114
Norsk Botanisk Forening	119

Norsk Botanisk Forening.

Styre for 1943.

Konservator dr. ERLING CHRISTOPHERSEN, formann; konservator dr. O. A. HØEG, nestformann; universitetsstipendiat GEORG HYGEN, sekretær; cand. real. GUNNAR BERG, kasserer; gravør HALFDAN RUI; cand. real. MIA ØKLAND.

Foreningens formål er å fremme interessen for botanikk og øke det alminnelige kjennskap til plantene. Det holdes møter med foredrag i vinterhalvåret og ekskursjoner i sommerhalvåret. Nye medlemmer tegner seg hos formannen, adr. Botanisk Museum, Oslo, eller hos ett av de andre styremedlemmer. De som er bosatt i Trøndelag tegner seg hos konservator dr. O. A. Høeg, Videnskabs-selskabet, Trondheim. Medlemskontingenten er kr. 8.00 pr. år for ordinære medlemmer, kr. 2.50 for husstandsmedlemmer.

Blyttia.

Redaktør: konservator dr. ERLING CHRISTOPHERSEN.

Redaksjonskomité: universitetsstipendiat GEORG HYGEN, stats-mykolog dr. IVAR JØRSTAD, bibliotekar PETER KLEPPA, konservator JOHANNES LID.

Redaksjonens adresse: Botanisk Museum, Oslo.

Ekspedisjon: A. W. Brøggers Boktrykkeri A/S, Oslo 10.

Blyttia utgis av Norsk botanisk forening og kommer i kvartals-hefter som sendes til alle ordinære medlemmer. Abonnementsprisen for ikke-medlemmer er kr. 10.00 pr. år fritt tilsendt innen landet.

Jens Holmboe.

(1880—1943)

AV

ERLING CHRISTOPHERSEN

Det var et stort tap for den botaniske forskning at professor Holmboe så altfor tidlig gikk bort. Han hadde ennå så meget u gjort, så mange planer og så meget ubearbeidet materiale. De kunnskaper han satt inne med, og som vi nå er berøvet adgangen til, var helt usedvanlige. Like til det siste var han i full åndelig vigør; hans utmerkete biografi av Mathias Numsen Blytt i første hefte av dette tidsskrift vidner om det. Men hans sykeleie var langt og opprivende både for ham og hans nærmeste. Det begynte med et anfall av angina pectoris i mai måned for to år siden, og han døde — heldigvis stille og fredelig — den 25. juli 1943.

JENS HOLMBOE er født 5. mai 1880 i Tvedstrand hvor hans far, senere medisinaldirektør Michael Holmboe, var assistentlege. Hans mor, Eleonore Vogt, var en søster av professorene Ragnar og J. H. L. Vogt. Foreldrene flyttet snart til Rotvold Asyl ved Trondheim hvor faren var assistentlege, og ved flere anledninger fungerende direktør, til 1893. Her vokste altså Jens Holmboe opp,

og her tok han sine første skritt på den botaniske bane som synes å være stukket ut for ham allerede fra barndommen. På Universitetets studenterekksjon til Trøndelag i 1938 kom vi også til disse hans barndoms botaniske jaktmarker, og det var frydefullt å se med hvilken iver han oppsporte sine gamle finnesteder for sjeldne arter, og hans umiddelbare og smittende glede når han fremdeles fant plantene der.

Fra Rotvold flyttet faren til Kristiania som medisinaldirektør, og fra 1894 gikk sønnen på Kristiania Kathedralskole hvor han tok eksamen artium i 1898. Han skriver i »Studentene fra 1898«: »Fra mine forældre hadde jeg arvet sterke botaniske interesser, og fra jeg var gut var det altid min plan at bli botaniker. I studenteraarene arbeidet jeg nok endel også med andre naturfag, men la dog helt fra artium hovedvegten paa det botaniske studium.«

Etter å ha vært konstituert som assistent ved Universitetets Botaniske Have (fra oktober 1899) og som konservator ved Universitetets Botaniske Museum (fra februar 1902) ble han fast ansatt i assistentstillingen fra november 1902. I 1905 foretok han en reise til Cypern. I september 1906 ble han konservator ved Bergens Museums botaniske avdeling, og fra 1907 dessuten direktør for museet. Han giftet seg dette år i Kristiania med Laura Lie, født i Bergen 1879, datter av oberstløytnant John Herman Lie og hustru Petra Jنسine Thaulow Klouman.

I 1914 ble han utnevnt til professor i botanikk, men tok avskjed som museets direktør i 1917 på grunn av det store administrative arbeidspress. I 1925 ble han utnevnt til professor i botanikk ved Universitetet, og bestyrer av Universitetets Botaniske Museum og Have, en stilling som han innehadde til sin død.

Det er en stor og vidtomfattende vitenskapelig produksjon som Holmboe har etterlatt seg. Ifølge hans egne notater teller den 252 trykte avhandlinger, og omfatter emner fra nær sagt alle grener av botanikken og fra vidt adskilte deler av vår jord, fra Novaja Semlja og Spitsbergen i nord til Syd Afrika og Antarktis i syd. Tyngdepunktet i hans produksjon er imidlertid de plantekogeografiske og systematiske studier over norske planter; omrent en tredjedel av alle avhandlingene er viet dette emne. Men han har skrevet en rekke biografier, og av andre emner som inntar en bredere plass kan nevnes spredningsbiologi, torvmyrer og kvartærbotanikk, samt etnobotanikk.

Holmboes første større arbeide er den besvarelse som han i 1902 innsendte til den av Det Akademiske Kollegium oppstillede prisoppgave: »Der forlanges en stratigrafisk-palæontologisk undersøgelse af vore torvmyrer.« Den ble belønnet med Kronprinsens gullmedalje, og ble trykt i en utvidet form i 1903 med tittelen

»Planterester i norske torvmyrer. Et bidrag til den norske vegetations historie etter den sidste istid.« Dette arbeide betegnet et stort skritt fremover i det faktiske kjennskap til våre torvmyrers stratigrafi. Men at der var langt igjen var han selv den første til å erkjenne, og han går inn for en særdeles nøktern vurdering av kjennsgjerningene. Han var Willes elev, og delte i mangt og meget hans opposisjonelle syn på Axel Blytts teori om de vekslende klimaperioder og innvandringen av Norges flora. Men med sin sunne kritiske sans, også overfor Wille, lot han seg ikke forlede til å innta en helt avisende holdning. Han innskrenker seg til å konkludere med at kjennsgjerningene ikke gir noe bevis for Blytts perioder, men at de heller ikke utelukker en slik teori.

Som nevnt foretok Holmboe i 1905 en reise til Cypern. Formålet med reisen var å studere floraen og vegetasjonen i et område som ikke hadde vært nediset, for derved å kunne trekke sammenligninger med vår egen glacial-pregede flora. Han oppholdt seg på Cypern i 7 måneder, og resultatene foreligger i et stort arbeide på 344 sider i kvartformat: »Studies on the Vegetation of Cyprus« (1914). I norsk botanisk litteratur er dette den første uttømmende bearbeidelse av karplantene i et område utenfor Norge, og det er den dag i dag vårt viktigste bidrag på dette felt. Selv i Middelhavslandenes rike botaniske litteratur representerer det et av de betydeligste bidrag til flora og plantogeografi. Dette er så meget mere beundringsverdig som Holmboe jo kom til en for ham så å si totalt ukjent flora, og bare tilbragte en relativt kort tid i marken.

Det syn på artsbegrensningen og begrensningen av lavere enheter som Holmboe utvikler i dette arbeide er i sitt grunnsyn så karakteristisk for meget av det han har gjort siden at det er verdt å gjengi det her. Han skriver (i oversettelse): »De som holder på et vidt artsbegrep har sett det nære slektskap som binder de former sammen som bare adskiller seg fra hinannen i mindre vesentlige karakterer, og de har fryktet at en ekstrem adskillelse ville vanskeliggjøre klarheten. På den annen side har »pulversatorene« — et navn som ofte anvendes nesten som et skjellsord — observert den forbausende regelmessighet hvormed endog ubetydelige former overfører sine egenskaper på avkommet, og den uavhengighet som de ofte viser både i geografisk henseende og på andre måter. De forsøkskulturer som Jordan, Wittrock, de Vries og andre har utført har til fulle vist at begge de to motsatte retningers synspunkter i hovedsaken er riktige. Hvis vi opptar underarten som en ny systematisk enhet, og anvender dette begrep på Jordans og hans etterfølgeres »art«, vil i virkeligheten konflikten mellom de to motsatte leire være utjevnet. I overensstemmelse med dette synspunkt er artene i den følgende systematiske fortegnelse over

Cyperns planter tatt i videre forstand, videre enn i de fleste moderne floristers arbeider. Men på den annen side er mange former, som bare adskiller seg fra hinanden i karakterer som kan synes å være nokså ubetydelige, opptatt som underarter når de har tydelig adskilte utbredelsesområder eller når det kan sluttet av de forhold hvorunder de opptreder at de representerer uavhengige arvelige typer».

Holmboe hadde i sjeldent grad evnen og viljen til å se problemene fra alle sider. Noe riktig er det som regel i alle synspunkter, selv om de er aldri så divergerende, og det fant han frem til. Hans vitenskapelige produksjon har derfor et nøktern preg. I sitt administrative virke har denne evne vært av uvurderlig verdi. »Å finne en rettfærdig middelvei«, som han også uttrykker det, har vært et utpreget trekk hos ham, og har i årenes løp fremmet mange projekter og bilagt mange konflikter.

Trykningen av resultatene fra Cypern ble påbegynt i 1908 og det var Holmboes mening å innlevere dem for doktorgraden. Året før var han imidlertid utnevnt til direktør for Bergens Museum og de mange administrative plikter som derved kom til å påhvile ham gjorde at han liten eller ingen tid fikk til vitenskapelig arbeide. Først i 1914 forelå verket komplett og da var den foreskrevne frist på ett år etter trykningen overskredet.

Med Cypern-reisen og bearbeidelsen av materialet i de påfølgende år avsluttes i virkeligheten en periode. Det var rike år med en blomstrende vitenskapelig produksjon. Han bryr seg ikke med eksamener, vitenskapsmannen skyter med en gang ut i full blomst. Vi har fra hans hånd i denne periode over 40 avhandlinger med emner fra de forskjelligste deler av botanikken og fra de forskjelligste deler av jordkloden.

Det første emne som han behandlet var frøspredning, og det ble også et emne som han senere stadig kom tilbake til. Hans aller første avhandling, som ble trykt i *Botaniska Notiser* 1898, bærer tittelen »Nogle iagttagelser over frøspredning paa ferskvandsis«, og av andre avhandlinger om dette emne i denne periode kan nevnes »Vore Ugræsplanters Spredning« og »Notizen über die endozoische Samenverbreitung der Vögel« samt »Høiere epifytisk planteliv i Norge«.

Det store arbeide »Planterester i norske torvmyrer« er allerede nevnt, men han har også publisert en del andre kvartær-studier, bl. a. »Om en postglacial sänkning af Norges sydvestlige kyst«, »Om faunaen i nogle skjælbanker og lerlag ved Norges nordlige kyst«, og en avhandling sammen med Wille om »Dryas octopetala bei Langesund. Eine glaciale Pseudorelikte«. Resultatene av torvmyrstudiene kom også i Englers *Botanische Jahrbücher* og i *Bulletin de l'Herbier Boissier* som selvstendige avhandlinger. Han

har dessuten gitt en oversikt over vår daværende viden om granens innvandring til Norge og et bidrag til løsningen av dette meget omstridte problem hvor han går inn for den betraktnign at granen ennå ikke har nådd sin klimatiske grense i vårt land.

Som elev av Wille var det naturlig at Holmboe kom til å bli interessert i alger. Særlig er det diatoméene han har studert, og resultatene foreligger i flere avhandlinger om ferskvannsdiatoméer fra Norge såvelsom fra Azorene, Syd Afrika og Antarktis. I torvmyrstudiene har diatoméene også fått en bred plass.

På mange andre felter har Holmboe i disse første år også gjort inngående studier. Nevnnes kan en større avhandling »Nogle ugræsplanter indvandring i Norge« (1900) og »Studier over norske planters historie« hvor han behandler *Gentiana purpurea*, bøkeskogen ved Larvik og ugress fra vikingetiden. Noen rent systematiske arbeider har han også utgitt, bl. a. den fine studie over blåveisens former i Oslo omegn. Blandt andre emner som han har skrevet om kan nevnnes brenntorvdrift i middelalderen, kornforedling, legeplante, podningsbastarder, furuens høydetilvekst. Han utga også en veiviser til drivhusene i Universitetets Botaniske Hage, og fant dessuten tid til å utarbeide en oversikt over norsk botanisk litteratur for tidsrommet 1901—1905.

Som man ser var det en meget betydelig produksjon som Holmboe hadde bak seg da han i 1907 — i den unge alder av ennå ikke fylte 27 år — ble direktør for Bergens Museum. Men fra da av kom en stor del av hans virke til å ligge på det administrative område. Hvad Holmboe har betydd for Bergens Museums utvikling og vekst er imidlertid et kapitel for seg som det her ikke er den rette plass å behandle. I årene 1913—1917 var han dessuten medlem av den norsk-svensk-finske renbeitekommisjon som foretok undersøkelser i marken — vesentlig i Troms fylke — somrene 1914 og 1915, og utarbeidet resultatene i København den øvrige tid. Han var allerede på forhånd godt kjent med naturforholdene i undersøkelsesområdet da han i 1910 og 1911 etter offentlig oppdrag hadde foretatt utstrakte reiser i Troms fylke og Tornelappmark i anledning av renbeitesaken. Et av resultatene av disse reiser er en større avhandling, »Vaarens utvikling i Tromsø amt« (1912), og et annet resultat er hans avhandling om vegetasjonen ovenfor barskogsgrensen i Karesuando og Jukkasjärvi, som også kom i 1912. Dessuten kom en studie over kristtornen i 1913, og endelig avsluttet han Cypern-arbeidet i 1914.

Det er således studiene av vegetasjonen i renbeiteområdene som preger den botaniske del av Holmboes virksomhet i denne periode. At hans innsats her har vært betydelig fremgår ikke bare av de nevnte avhandlinger under eget navn men kommer først

frem i sitt fulle omfang ved studiet av renbeitekommisjonens 21 bind sterke publikasjoner.

I 1917 avsluttet kommisjonen sitt arbeide og samme år tok Holmboe avskjed som direktør for Bergens Museum. Fra nå av kunne han i større utstrekning ofre seg for sitt vitenskapelige arbeide. Det var naturlig nok at vestlandets plantogeografiske problemer hadde fangelet Holmboes interesser, og han var allerede tidlig gått i gang med å skaffe seg det nødvendige floristiske grunnlag ved egne og andres innsamlinger. I den nevnte avhandling om kristtornen begynner han å trekke de plantogeografiske konsekvenser av materialet, og fra nå av får vi fra hans hånd de fine studier over bergfletten (1921), *Monotropa Hypopitys* (1921), *Leontodon hispidus* (1922) og *Cladium Mariscus* (1924). Senere kom monografiene over reverbjellen (1928). Til den 4. internasjonale plantogeografiske ekskursjon i 1925 utga han »Einige Grundzüge von der Pflanzengeographie Norwegens«, og i 1927 »Nogen problemer i Vestlandets plantogeografi«.

I disse arbeider legges den første sikre grunnvoll for forståelsen av de problemer som knytter seg til våre kystplanters utbredelse. Ved Axel Blytts undersøkelser var den oppfatning blitt herskende at det var den store nedbørmengde som først og fremst betinget våre kystplanters forekomst. Imidlertid viste det seg — etter hvert som de meteorologiske data ble mere fullstendige — at nedbøren hadde en annen fordeling enn antatt på Blytts tid. Det nedbørrikreste område ligger ikke i de ytre kyststrøk med de mest typiske »atlantiske« arter, men tvertimot lengere inne i fjordene. Av denne og andre grunner kom derfor Holmboe til den oppfatning at det ikke var nedbøren men andre klimatiske faktorer som var avgjørende for kystplantenes opptreden. Og av disse var temperaturen om vinteren — nærmere bestemt isothermen for januar måned — den viktigste. Studiet av kristtornens utbredelse viste således at dens østgrense løp temmelig nøyaktig langs januarisothermen for 0° , og et lignende forhold ble påvist for en lang rekke andre arter. Kystplantenes nord- (øst-) grenser er m. a. o. frostgrenser, ikke som for de fleste innlandsplanter modningsgrenser bestemt ved sommertemperaturen.

Umiddelbart etter sin ansettelse ved Bergens Museum i 1906 overtok Holmboe redaksjonen av *Naturen*, og han satt som redaktør i hele sin Bergens-tid, til 1925. Her har han nedlagt et stort og uegennyttig arbeide, og han har selv også vært en meget flittig bidragsyder. Omrent 170 signerte artikler, mindre meddelelser og anmeldelser stammer fra hans hånd i denne tid.

For naturfredningssaken har Holmboe også ilagt seg store fortjenester. I årene 1918—1925 var han formann i Vestlandske Kredsforening for Naturfredning i Norge, som han for øvrig var

med på å stifte, og blandt de mange oppgaver som han her bragte vel i havn kan nevnes fredningen av Vettifossen, Norges høyeste fossefall. Han var også i en periode formann i Landsforeningen. På det skandinaviske naturforskermøte i Göteborg 1923 holdt han foredrag om »Naturfredningssakens nuværende stilling i Norge« (trykt i Naturen 1924). Han avsluttet foredraget med en hyldest til sin gamle lærer, professor Wille, for hans store innsats og varme interesse for denne sak.

Holmboe var i 1913 med på å stifte Bergens Biologiske Selskap (senere Bergens Naturvidenskabelige Selskap), og har også vært selskapets formann. Av andre tillitsverv som han har innehatt i Bergen kan nevnes styremedlem og formann for Foredrag for Hvermand, samt styremedlem og viceformann i Bergens Skogselskap.

Fra 1. juli 1925 ble han utnevnt til professor ved Universitetet i Oslo og overtok bestyrelsen av botanisk museum og botanisk hage. Hermed innledes en fjerde periode i Holmboes forskergjerning som har et sær preg ved siden av de andre. I denne tid er det at humanisten kommer til utfoldelse. Holmboe hadde alt lenge interessert seg for botanikere også som mennesker, og hadde skrevet en rekke biografier helt fra 1907 og utover. Men fra nå av ble han medarbeider i Norsk Biografisk Leksikon og gikk mere metodisk til verks. Han har skrevet biografier over samtlige botanikere (undtagen seg selv) i bindene III til IX, til sammen 26, og dessuten en del biografier som er trykt andre steder. Alt i alt har han skrevet 67 biografier.

Det var imidlertid i høy grad også forholdet mellom menneskene og botanikken som kom til å oppta ham i denne periode. Hans artikler i Maal og Minne er rene perler i etnobotanisk litteratur, og røber en overordentlig omfattende viden i humaniora. Nevn kan »Et gammelt norsk plantenavn i Normandiet« (1929), »Treet som fanden flådde geita under« (1936), »Mikkelsbærrene og Mikkel rev« (1939) og »Om å slå knute på frøstrenge i hasselnøtten« (1940). Det monumentale arbeide over »Nytteplanter og ugræs i Osebergfundet« ble allerede skrevet i hans Bergens-tid (trykt 1921).

Norske viltvoksende matplanter interesserte ham også sterkt. Han har skrevet om mura (1928), om »Gamle norske matplanter« (1929) og om »Plantekost i Norge i gammel tid« (1930). Dessuten har han skrevet om bruk av bregnørter som kreaturfôr. I de siste kriseår skrev han populære artikler om matnyttige planter og erstatninger for te og kaffe, samt den overordentlig verdifulle bok »Gratis mat av ville planter«, som ikke bare er kommet i flere opplag men dessuten i en svensk utgave, en nesten enestående foreteelse i norsk botanisk litteratur. Ett stort materiale om bruken av bärkebröd i vårt land rakk han dessverre ikke å få bearbeidet.

Studiet av Norges flora og plantogeografi inntar en forholdsvis beskjeden plass i denne periode. Han publiserte en serie mindre artikler om dette emne under tittelen »Spredte bidrag til Norges flora«, hvorav der ialt utkom 5 fascikler (i årene 1930—1941) med 10 artikler i hver. Dessuten utkom studier over *Nigritella nigra* (1936), *Myricaria germanica* (1936) og *Osmunda regalis* (1940), samt »The Trondheim District as a Centre of Late Glacial and Postglacial Plant Migrations« (1937). Men til gjengjeld nedla han et stort arbeide i den norske utgaven av Lagerbergs »Vilda växter i Norden«, dette praktverk som utkom i årene 1937 til 1940 under tittelen »Våre ville planter«. En betydelig del av den over 1600 sider omfattende tekst stammer fra hans hånd, og meget nytt stoff som ikke tidligere har vært publisert. En enkelt familie (*Aquifoliaceae*) er helt ut bearbeidet av ham, også for den svenske originalutgave. Holmboe hadde da allerede i lengere tid hatt planer om å utgi en bredt anlagt Norges flora, hvortil et stort antall tegninger var ferdige. Det er jo sørgelig at den aldri er kommet, men siden årene ble ham så knapt tilmålt ville vi ikke fått den selv om han hadde ofret »Våre ville planter«. Han hadde jo så mange andre jern i ilden og så mange andre store planer. Jeg kan ikke frigjøre meg for den tanke at han kanskje har følt at den aldri ville komme, og at han kanskje derfor har grepst sjansen med glede for å få avspenning og for å få lesset av en del av det veldige stoff han satt inne med.

I 1937 utga han en lærebok i botanikk for skoler under tittelen »Plantelivet«. Dessverre måtte den senere forkortes for å tilpasses det altfor knappe timetall i den nye skole, men er blitt en stor suksess. Den er nå kommet i tre opplag og en nynorsk utgave. Sammen med konservator Johannes Lid har han også redigert teksten til to serier med botaniske veggplansjer til undervisningsbruk.

I Universitetets Botaniske Hage er store ting skjedd under Holmboes bestyrelse. Da han overtok i 1925 var adkomsten til hagen mildest talt skandaløs, etter mørkets frembrudd rett og slett farlig. Dette er blitt rettet på ved solid inngjerding og ved opparbeidelse av det sterkt negligerede terrenget rundt de andre museumsbygningene. Dette terrenget er innlemmet i hagen som derved er blitt omtrent en tredjedel større. I Norsk Hagetidend og Havedyrkingens Venners Medlemskrift har han skrevet et halvt dusin artikler, men det må vel sies at hageplanter lå i periferien av hans interessesfære.

I Norges land var Holmboe vidt bereist, og han hadde også reist meget i Sverige og Danmark. Som nevnt oppholdt han seg i 1905 i flere måneder på Cypern, og senere har han foretatt reiser til Schweiz, Polen og Tyskland. Han deltok i de internasjonale

botaniske kongresser i Cambridge (1930) og Amsterdam (1935), det siste sted som en av vicepresidentene.

Holmboe var medlem av Det Norske Videnskaps-Akademi i Oslo, Kungl. Vetenskaps-Societeten i Uppsala, fellow av Royal Society of Arts (London), æresmedlem av Svenska Växtgeografiska Sällskapet, livsvarig medlem av Bergens Muséforening, rådsmedlem i Det Norske Geografiske Selskab, korresponderende medlem av Geografiska Sällskapet i Finland, Finska Forstsamfundet, Tromsø Museum, Ceskoslovenská Botanická Společnost v Praze, Polskie Towarzystwo Botaniczne, Société Botanique de Genève, Svenska Botaniska Föreningen, medlem av Schweizerische Botanische Gesellschaft, Deutsche Botanische Gesellschaft, Societas pro Fauna et Flora Fennica, Svenska Linné-Sällskapet, Dansk Botanisk Forening, Norsk Botanisk Forening og Holberg-Klubben i Bergen. Han var ridder av den svenske Nordstjerneordenen og kommandør av den svenske Vasaorden.

En fullstendig liste over Holmboes trykte arbeider vil komme i bind 85 av Nytt Magasin for Naturvidenskapene.

I anledning av Holmboes 60-årsdag — som falt i en urolig tid — ble der samme høst avsløret et portrett av ham, skjenket av venner, kolleger og elever. Holmboe hadde mange venner — og bare venner. Han var en fredsæl mann, en sjeldent avbalansert og fin natur. Skarpe utfall mot dem som var av en annen mening enn ham selv, var ham i høyeste grad imot. Sine embedsplikter skjøtten han i en sjeldent grad samvittighetsfullt, og for sine underordnede hadde han en rørende omsorg. Han led ved å måtte gi korrekser, og når det hendte at hans pliktfølelse kom i strid med andre menneskelige følelser, hadde han det faktisk fysisk vondt. For dem som ikke kjente ham kunne hans beskjedne, noe sjénerete vesen kanskje virke butt. Men han hadde et stort og varmt hjerte og en optimistisk tro på det gode i menneskene. Han var i ordets beste forstand et godt menneske.

Nye lokaliteter for *Nyctalis lycoperdoides* og *Nyctalis parasitica*.

Av

ASBJØRN HAGEN

Hattsoppslekten *Nyctalis* utmerker seg ved at den parasitterer på andre hattsopper. Eiendommelig for våre *Nyctalis*-arter er også at utviklingen av basidiesporer er redusert, ofte er den helt undertrykt (man bør søke på de meget unge lameller). Artens reproduksjon er da isteden overtatt av klamydosporer. Disse utvikles hos den ene av våre to norske arter, *Nyctalis lycoperdoides*, i store mengder på hattens overside, hos den andre, *Nyctalis parasitica*, derimot på lamellene.

18. august 1932 fant jeg arten *Nyctalis lycoperdoides* (Fr. ex Fr.) Schroet. (syn. *Asterophora lycoperdoides* Fr. ex Fr., *Asterophora agaricoides* Fr. ex Fr., *Asterophora agaricicola* Corda, *Nyctalis Asterophora* Fr.) litt sønnenfor Gamle Jensestogo i Nord-Aurdal. Den vokste på en råtten *Lactarius* sp. (som jeg antok var *L. velutinus* Fr.), i et tett kratt (særlig asp) like ovenfor riksveien. Jeg tror at det var vesentlig den vemannelige lukt den utsendte, som var årsak til at jeg oppdaget den. Den prøve som jeg tok med, har jeg gitt til Universitetets Botaniske Museum i Oslo. Den består av 6 fruktlegemer (fig. 1); i deres nuværende tørrede og innskrumpede tilstand er deres største diameter henholdsvis 1.6, 1.4, 1.2, 0.9, 0.9 og 0.6 cm. Klamydosporerne, som er rikelig utviklet på fruktlegemenes overside, målte (oppvarmet i 50 % melkesyre) oftest 16—19 μ i diameter (fig. 2).

Nord-Aurdal blir det nordligste finnested i Norge for *Nyctalis lycoperdoides*, idet den før er kjent bare fra Oslo-trakten, Kristiansand og Fana. Med hensyn til tidligere funn av denne art, så nevnes den av Axel Blytt — E. Rostrup (1905, pp. 110—111): »På *Russula nigricans* m. sj.; Freiasdal og Kongsgård ved Christianssand; Stend i Fane«, samt av John Egeland (1911, p. 363, under *N. lycoperdoides* Bull.): »Ved Troldvand i Grefsenåsen, Montebello, Baantjern og ved Esvik i Asker paa *Russula adusta*.« Jeg kan dog ikke finne oppbevart noe materiale av *Nyctalis lycoperdoides* i Universitetets Botaniske Museum i Oslo fra noen av disse publiserte lokaliteter. Mellom Egelands funn og 1932 er den tydeligvis

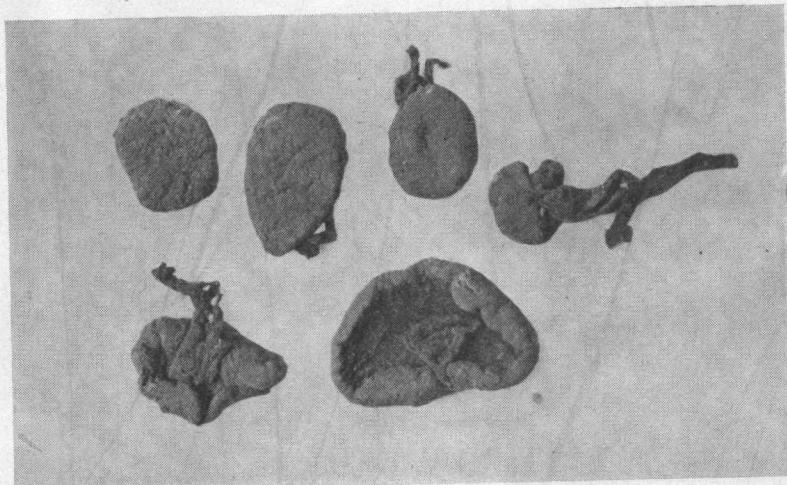

Fig. 1. *Nyctalis lycoperdoides* (Fr. ex Fr.) Schroet. Jensestogo i Nord-Aurdal 18. VIII. 1932. Fruktagemer, ca. 2 × forstørret.
Foto: J. Basberg.

ikke blitt innsamlet i Norge. Jeg har forespurt i museene i Bergen, Trondheim og Tromsø om de skulde ha noe materiale av *Nyctalis*-arter, men dette har ikke vært tilfelle noen av stedene. Konservator Ove Arbo Høeg, Trondheim, legger til i brev av 19. juni 1942: »Jeg har overhodet aldri sett noen *N*-art i Trøndelag.«

Med hensyn til utbredelsen av *Nyctalis lycoperdoides* (som er kjent fra Europa og Nord-Amerika) i våre naboland, kan i korthet nevnes at fra Sverige angis den av Einar Ingelström (1940, pp. 126—127) som »tämligen sällsynt«; om den og *Nyctalis parasitica* (Bull.) Fr. sier han: »Våra båda arter parasitera på kremlor och riskor (någon sällsynt gång även på andra hattsvampar) och uppträda ibland rätt ymnigt under regniga höstar.«

Angående utbredelsen av *N. lycoperdoides* i Finnland, har den kjente samler, bankdirektør Wolmar Nyberg, Grankulla, elskverdigst tilstillet mig oplysninger såvel om sine egne funn av arten som om av andre forskere tidligere publiserte finske funn. I brev av 25. mai 1942 skriver han: »Då jag själv ej samlat svamp på andra ställen än i södra Finlands nyländska bygder, i Borgå och Helsingfors-Grankullatrakten, kan jag av egen erfarenhet lämna uppgifter om *Nyctalis asterophora*'s förekomst blytt i det nämnda området, där jag anträffat den t. o. m. rätt allmänt på *Russula adusta* och andra »förkolnande« kremlor, både välutvecklad med fullt utbildade lameller och en hattdiameter av 2 à

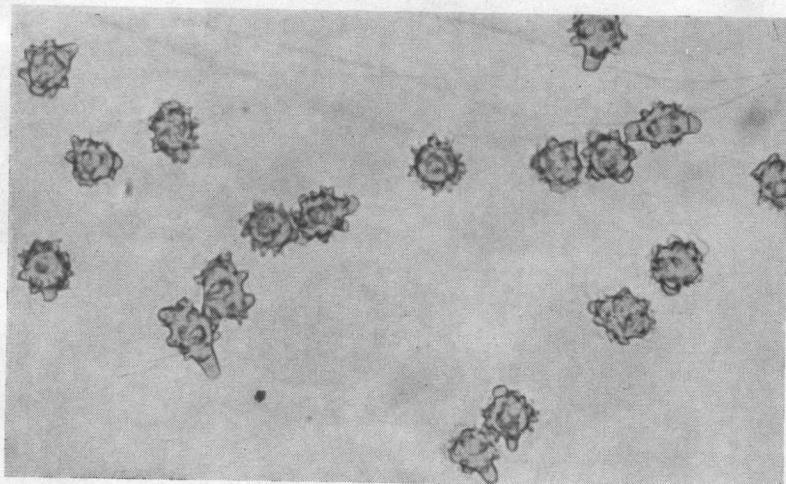

Fig. 2. Klamydosporer av *Nyctalis lycoperdoides* (Fr. ex Fr.) Schroet.
Oppvarmet i 50 % melkesyre. 450 × forstørret.
Foto: J. Basberg.

3 cm. med ända till 5 cm. hög fot och med hatt nästan utan hymenium och fot. Dock synes dess rikliga förekomst i mycket hög grad variera beroende på höstens väderlek..... Mina fynd äro gjorda från slutet av juli till och med oktober mån.« For øvrig henvises til en rekke arbeider av P. A. Karsten (1873, p. 210; 1876, p. 228; 1879, p. 481; 1881, p. 18; 1889, p. 269; 1899, p. 110, under *N. lycoperdoides*. Arten er delvis oppført som *N. parasitica*). Dessuten nevnes den i et interessant arbeide av Arthur Thesleff (1921, pp. 22, 72, 127—128); slutningsordene i kapitlet »Svampparasiter og svampsaprofyter iakttagna på basid-svampar« skal citeres her (p. 128): »Dessa svampar lefva på Hymenomyceter dels parasitiskt, dels saprofytiskt och bidraga till deras förstöring. I allmänhet tyckas de angripa sådana exemplar, som ej växa under normala förhållanden, antingen svamparna förekomma på allt för svagt belysta ställen, eller i allt för stor fuktighet, eller på ställen, där luftcirkulationen är för ringa, så de ej komma till ordentlig utveckling.

Nyctalis asterophora anträffas endast under mycket regniga somrar och är äfven då sällsynt.

Ett par gånger har jag sett ett triumvirat, bestående af *Russula adusta*, på den *Nyctalis asterophora*, och på den sistnämnda *Asterophora agaricicola*.« Den siste uttalelse skyldes at de nevnte klamydosporer har vært beskrevet som en selvständig soppart,

Asterophora agaricicola Corda, der blev opfattet som parasitterende på *Nyctalis*.

Det er også mulig at der i de finske museer findes materiale og notater fra flere finske lokaliteter, men samlingene her er for tiden ikke tilgjengelige.

Hvad Danmark angår, skal her bare i korthet refereres til Jakob E. Lange (1940, p. 8), som angir den som temmelig almindelig i visse år, etter meget regn (»Rather common in certain years, after heavy rainfall, on dead *Russula nigricans* and its relatives«).

Fra Norge angir Axel Blytt — E. Rostrup (l. c.) også artene *Nyctalis nauseosa* (Weinm.) Fr. og *N. parasitica* (Bull.) Fr. Om *N. nauseosa* sier han: »M. sj.: Christiania på *Lactarius scrobiculatus* i Kongeskoven på Bygdø, på *Russula densifolia* på Nesøen (O.) og på Ostø. Lugter som rådden urin, er større end følgende, men har ligesom den stjerneformede chlamydosporer« (den »følgende« er *N. lycoperdoides*). Eksemplaret fra Nesøya i Asker er tatt av dr. O. Johan-Olsen (= dr. O. Sopp) på en *Russula* 17. september 1882 og fins oppbevart i Universitetets Botaniske Museum i Oslo; derimot kan jeg ikke finne oppbevart her det fra Ostøy i Bærum eller det fra Bygdøy i Aker. Jeg antar at det er den samme form som Lange i det ovennevnte verk (p. 9) kaller *N. asterophora* Fr. forma major, om hvilken han sier: »This form almost equals *N. nauseosa* Weinm., but hardly deserves a specific name.« Den annen, *N. parasitica*, som har klamydosporene utviklet på lamellene (mens de hos *N. lycoperdoides* som nevnt utvikles på hattens overside), omtales av Axel Blytt — E. Rostrup (l. c.) som »på rådnende soppe m. sj.: Flekkefjord (O.); Stend i Fane.« Av *N. parasitica* ligger dessuten i Universitetets Botaniske Museum i Oslo videre 2 prøver, nemlig fra Borre i Vestfold: ved Borrevannet, på *Russula adusta* (Pers.) Fr., 16. september 1917, leg. J. Egeland, samt fra Bergen, 1912, leg. J. E. Thomle (i J. Egelands samlinger).

Denne artikkel ble avsluttet 20. juni 1942. Etter den tid er begge de to nevnte *Nyctalis*-arter blitt funnet av forskandidat, mag. scient. Finn Roll-Hansen, Oslo. *N. lycoperdoides* ble funnet på *Russula cf. nigricans* i Ås: mellom Voll og Tomter, i granskog, 16. august 1942, og *N. parasitica* ble funnet i Aker: litt NV for Sognsvatn, 12. september 1943. Begge prøver oppbevares i Universitetets Botaniske Museum, Oslo.

Det er også mulig at *Nyctalis*-artene er funnet av andre i den senere tid, da sommeren 1942 og enda mere sommeren 1943 har medført at antallet av dem som studerer og samler hattsopp har

steget i meget høy grad. I neste soppesong vil jeg be de mange interesserte soppamlere også å holde utkikk etter *Nyctalis*-artene, selv om de ikke tjener våre kulinariske behov. Jeg vilde være meget takknemlig for opplysninger om funn av disse og for tilsendelse av tørret materiale til nedenstående adresse.

Universitetets Botaniske Museum, 10. oktober 1943.

Sitert litteratur.

- Blytt, Axel — Rostrup, E.: Norges Hymenomyceter. Skr. vid.-selsk. Chra. 1904. I. M.-N. kl., nr. 6, Chra. 1905.
- Egeland, John: Meddelelser om norske hymenomyceter. I. Nyt mag. f. naturv., 49, Chra. 1911.
- Engelström, Einar: Svampflora. Sth. 1940.
- Karsten, P. A.: Mycologia fennica, II. Bidr. känned. Finl. nat. folk, 23, Helsingf. 1873.
- Mycologia fennica, III. Ibid., 25, Helsingf. 1876.
 - Rysslands, Finlands och den skandinaviska halfföns hattsvampar. Förra delen. Ibid., 32, Helsingf. 1879.
 - Hymenomycetes fennici. Acta soc. fauna fl. fenn., II, 1, Helsingf. 1881.
 - Kritisk översigt af Finlands Basidsvampar (Basidiomycetes; Gastero- & Hymenomycetes). Bidr. känned. Finl. nat. folk, 48, Helsingf. 1889.
 - Finlands Basidsvampar i urval beskrifna. Flor. handb. f. nybeg., utg. af Soc. Fauna Fl. Fenn. I. Helsingf. 1899. (Ikke sett av forfatteren.)
- Lange, J. E.: Flora Agaricina Danica, V, Kbh. 1940.
- Thesleff, Arthur: Studier över basidsvampfloran i sydöstra Finland med hänsyn till dess sammansättning, fysiognomi, fenologi och ekologi. Bidr. känned. Finl. nat. folk, 79, 1, Helsingf. 1921.

Norsk Botanisk Forening.

Norsk Botanisk Forenings navnekomité for norske planter.

På møte i Norsk Botanisk Forening 6. mai ble der etter styrets forslag vedtatt å nedsette en navnekomité. Komitéen skal bestå av en formann samt en representant for hver av gruppene ville karplanter, dyrkete planter, moser, laver, sopp og alger. Den skal være en permanent sentralinstitusjon med den oppgave å skape enhet i nomenklaturen for norske planter. Til behandling av spesielle oppgaver nedsetter komitéen spesialkomitéer, idet den eventuelt tilkaller andre sakkyndige. Det ble overlatt til styret å velge medlemmer av komitéen. Dette er senere gjort, og den har fått følgende sammensetning: konservator dr. O. A. Høeg (formann), konservator Johannes Lid (ville karplanter), stipendiat Oddvin Reisæter (dyrkete planter), Per Størmer (moser), cand. real. Eilif Dahl (laver), assistent Kristian Horn (sopp) og univ. stip. Georg Hygen (alger).

Komitéen holdt sitt første møte 15. oktober, etter at det tidligere var blitt sendt noen orienterende rundskriv fra formannen til komitémedlemmene. Foruten medlemmene (uten Dahl) var dosent Arne Thorsrud til stede. Av protokollen kan refereres:

»4. Med hensyn til komitéens oppgaver og arbeidsmåter ble en enig om følgende, som en går ut fra stemmer med foreningens ønske:

a. Komitéen bør virke som en kontrollinstans når det gjelder norske navn. Det er ønskelig at norske navn blir godkjent av komitéen, og at nye norske navn som publiseres uten slik godkjenning ikke blir betraktet som gyldige. Komitéen bør så snart det lar seg gjøre publisere fullstendige lister over gyldige norske og latinske navn, og senere reviderende tillegg med ett eller få års mellomrom.

b. Komitéen bør selv aktivt gå inn for å skaffe nye navn i de grupper som trenger det. Dette arbeide må foreståes av de respektive gruppens representanter i komitéen, eventuelt med støtte av spesialkomitéer.

5. Høeg ga en oversikt over sitt arbeid med innsamling av norske planternavn fra bygdemålene.

6. Prinsippene for navneverket ble diskutert på grunnlag av Reisæters manuskript: »Norsk plantenomenklatur« (under trykking som tillegg til Norsk Hagetidend). Komitéen var enig i de synsmåter som var lagt fram der, — bl. a. i følgende punkter: Målet er å få norske navn på alle systematiske enheter som amatører og legfolk kan ha interesse av. Sideformer (to eller flere navn for samme systematiske enhet) blir ikke godkjent. Likelydende slekts- og artsnavn bør undgås. Prioritetsprinsippet gjelder ikke for norske navn.

7. Hygen ble anmodet om å fortsette sitt arbeid med et norsk navneverk for algene, og Størmer for mosene. For soppene er det nødvendig å revidere den tidligere navneliste, og det ble oppnevnt følgende spesialkomité med Horn som formann: Nyttevekstforeningens sekretær fra Alette Buttingsrud, statens soppkonsulent Chr. Fr. Böhme, dr. Knut Fægri, statsmykolog dr. Ivar Jørstad, assistent Finn Roll-Hansen.

8. Dosent Thorsrud ga en oversikt over det navneverk som han og Reisater holder på å utgi, og som Høeg og Lid hadde fått anledning til å se tidligere. Det omfatter ca. 1600 nye norske navn, og da manuskriptet allerede er under oppsetting er det uråd å få gjennemgått det hele så nøyaktig som nødvendig om alle navnene skulle godkjennes av komitéen. Men en diskuterte forskjellige spørsmål i denne sammenheng; det ble henstillet til forfatterne å ta opp til ny overveielse et par punkter, men stort sett var komitéen enig i det prinsipielle grunnlag for navneverket. For de respektive gruppene vedkommende vil komitéens medlemmer hjelpe til med retting under korrekturlesningen, så vidt mulig.

9. Komitéen finner det ønskelig at også den norske plantenavnsørsmål og morfologiske terminologi blir revisert. En vil foreslå for foreningens styre at komitéen blir forsterket med et medlem som sakkyndig på dette felt, og at dr. Trygve Braarud blir oppnevnt.«

Man oppfordres til å henvende seg til komitéen i alle plantenavnsørsmål. Det vil bidra til å undgå unødig forvirring og føre fortore frem til det mål å skape en enhetlig nomenklatur. Formannens adresse er: Videnskapsselskapets Museum, Trondheim.

BOTANIKK OG FLORA

- Hans Bøyum . . . : PLANTELÆRE. Illustrert. Pris kr. 8,96.
- O. A. Hoffstad . . . : FLORA FOR SKOLER. Med 192 bildeider. 8. oppl. Innb. kr. 3,58.
- Ove Arbo Høeg . . . : PLANTEANATOMI. Illustrert. Kr. 6,10, innb. kr. 7,28.
- Rolf Nordhagen . . . : LÆREBOK I BOTANIKK. For klasse 1 og 2 i real-skolen og gymnasiet. 2. oppl. Kr. 2,52.
NORSK FLORA. Med kort omtale av innførte treslag, pryd- og nytteplanter. Tekstbind. Kr. 22,40.
- W. Opsahl . . . : BARSKOGENS NATURLIGE FORYNGELSE. Illustrert. Kr. 11,20, innb. 12,88.
- Maisen Pedersen: SJELDNERE FLERÅRIGE PLANTER OG SOMMERBLOMSTER. Med illustrasjoner i sort og farver. Kr. 5,40.
- Thekla Resvoll . . . : BOTANIKK. 10. utgave. Illustrert. Kr. 3,36.
VINTERFLORA. Vore vildtvoksende løvtrær og buske i vinterdragt. Illustrert. Kr. 2,74, innb. kr. 3,36.
- H. L. Sørensen . . . : NORSK SKOLEFLORA. Til bruk ved undervisning og botaniske utforder. 16. utgave ved Rolf Nordhagen. Illustrert. Kr. 4,98.

H. ASCHEHOUG & CO.

HOS ALLE BOKHANDELERE FÅ ESS:

K. O. BJØRLYKKE:

NORSKE PLANTER

En skoleflora med 360 bildeider og en kortfattet plantelære. Åttende utgave. Kr. 4,26

LITEN SKOLEFLORA

med 314 bildeider. Kr. 2,24.

ERLING CHRISTOPHERSEN:

BLOMSTER FRA FJORD OG FJELL

Med 16 plansjer i 4 farver etter akvareller av Maria Vigeland.

Kr. 3,36, innb. kr. 4,26.

A. W. BRØGGERS BOKTRYKKERIS FORLAG - OSLO

A. W. BRØGGER S BOKTRYKKERI A/S